

Het niet

De ontologische studie van Sartre draagt als titel *Het zijn en het niet*, wat op zichzelf al het belang aanduidt van 'het niet' als concept binnen de ontologie. Sartre begint dan ook van meet af aan in de eerste bladzijden zijn studie met een zoektocht naar de oorsprong van het niet. Vooral eer we deze zoektocht reconstrueren is het uiterst belangrijk, en we kunnen hier niet genoeg de nadruk op leggen, er op te wijzen dat 'het niet' **niet** hetzelfde is als 'het niets'. Dat lijkt een open deur in-trappen maar is het hoegenaamd **niet**. Maar al te vaak zien we tot op de dag van vandaag dat de twee concepten door elkaar gebruikt worden. Het meest flagrante, en naar mijn weten, meest recent gepubliceerde voorbeeld daarvan is het hoorcollege van prof. dr. Herman Philipse¹, *Filosofen van de 20^e eeuw, een hoorcollege over acht moderne denkers*, waarbij professor Philipse stelselmatig en aanhoudend doorheen het volledige college de term 'het niets' blijft gebruiken². Gezien het herhaaldelijk gebruik van de term 'het niets' (in plaats van het correcte: 'het niet') kunnen we dit allerm minst als een verspreking opvatten, laat staan als een eenmalige lapsus.

Waarom is dit belangrijk? Laat ons allereerst met een boutade zeggen dat indien deze gehanteerde terminologie (van (onder andere) professor Philipse) correct zou zijn, Sartre zijn boek eerder 'Le tout et le rien' zou genoemd hebben. Dit voorbeeld is niet alleen lachwekkend maar ook en belangrijker: verduidelijkend. De Franse taal maakt

Samenvatting

We hebben gezien dat het ontbreken van een existentialistische moraal een groot vacuüm laat binnen deze filosofische stroming. Sartre zelf, alsmede ook andere vooraanstaande existentialistische filosofen zoals Jeanson en De Beauvoir hebben getracht dit vacuüm op te vullen, weliswaar slechts met weinig overtuigend succes.

Bij Sartre blijft het bij ongestructureerde en ongepubliceerde notities, die hem slechts tot zijn (ontologisch) beginpunt hebben teruggeleid, als was het de slang die zichzelf in de staart bijt. De publicaties van Jeanson en De Beauvoir zijn, zoals we zagen, respectievelijk ‘een voorstel tot’ of ‘een pleidooi voor’ een existentialistische moraal. Wat op zijn beurt voer geeft aan de kritiek op de existentialistische filosofie als zijnde een filosofische stroming met inherente contradicties en zonder wezenlijke structuur en fundering, wat haar in het geheel maatschappelijk onbruikbaar en in het slechtste geval zelfs irrelevant maakt (volgens dezelfde critici).

Dat Sartre niet doof was voor deze kritiek blijkt uit zijn verwoede pogingen om toch een systematische existentialistische moraal op te stellen, alsook uit het feit dat zowel Jeanson als De Beauvoir hiervoor de aanzet en inspiratie gaven.

We zagen ook dat het opzet van Sartre niet slaagt door een inherente contradictie binnen de existentialistische filosofie. Doordat het subject in zijn subjectief handelen als enige maatstaf geldt voor datzelfde handelen, is er geen objectief ijkpunt meer waar dat handelen kan aan getoetst worden. Alsof de rechter zijn eigen misdrijf moet beoordelen, is de mens binnen het existentialisme in alle eenzaamheid en verlatenheid op zichzelf aangewezen om zijn handelen op een paradoxale en

zelfs contradictorische manier te beoordelen, binnen de zuivere en niet begunstigde reflectie. Aangezien deze verlatenheid een ‘conditio sine qua non’ is voor de menselijke vrijheid kan ze niet zomaar genegeerd, laat staan uitgeschakeld worden.

Sartre heeft deze contradictie bij leven slechts kunnen bevestigen en in zijn filosofie vatten als een noodzakelijk dubbelzinnig kenmerk. De moraal toont zich doorheen het handelen dat slechts gevat kan worden door het verleden, wat meteen verklaart waarom hij in latere jaren een moraal uitwerkt aan de hand van biografieën van markante historische figuren, die gelden als voorbeelden van de existentialistische psycho-analyse die de moraal onthult.

Nochtans heeft hij binnen zijn ontologie deze dubbelzinnigheid wel kunnen opheffen door ‘het niet’. Ik heb dus via dezelfde methode ‘het niet’ geïntroduceerd als constituerend concept voor een algemene existentialistische moraal en aan de hand van enkele beknopte casussen de sterkte alsook het theoretisch vruchtbare karakter proberen aantonen.